

О. Могилов, В. Гуцал

ПРО КУЛЬТУРНУ АТРИБУЦІЮ КОМПЛЕКСУ БІЛЯ
с. КРУГЛИК НА ПІВНІЧНІЙ БУКОВИНІ (дослідження 1959 р.)

Стаття присвячена етнокультурній атрибуції комплексу зі спаленням, дослідженому у 1959 р. біля с. Круглик на Північній Буковині. Аналізуються його конструктивні риси. Наводяться аналогії. Робиться висновок про його належність до ранньоскіфського часу.

Ключові слова: курган, поховання, Буковина, Західноподільська група пам'яток, скіфський час, кремація, прикраси.

Село Круглик на Хотинщині у Чернівецькій обл. добре відоме скіфознавцям за класичним комплексом ранньоскіфського курганного поховання, дослідженого у 1963 р. (Смирнова 1968, с. 14—17). Презентабельний інвентар зробив його одним із добре взнаваних поховань Західноподільської групи, пам'ятки якої були розповсюджені у ранньоскіфський час на Середньому Дністрі. Однак, біля цього населеного пункту досліджена ще низка поховальних комплексів II—I тис. до н. е. (Винокур та ін. 1984, с. 164), які становлять інтерес для дослідників. Їх розкопки почалися ще у 1957 р. експедицією Чернівецького краєзнавчого музею під керівництвом знаного буковинського археолога Б. О. Тимощука, який розкопав тут курган доби бронзи із впускним похованням п'янішті-лукашівської культури (Тимощук 1957, с. 3, 4; рис. 3; 4; 1970, с. 23; Тимощук, Винокур 1962, с. 75—76; Винокур, Тимощук 1958, с. 9). У 1959 р. загін експедиції продовжує роботи під керівництвом І. С. Винокура. Досліджено три комплекси з рештками кремацій, інтерпретовані тоді як крематорії «культури фракійського гальштату» та ще один об'єкт, який був охарактеризований як крематорій черняхівської культури (Винокур 1959, с. 9—13). У 1963 р.

роботи біля села починає експедиція Державного Ермітажу під керівництвом Г. І. Смирнової (Смирнова 1968, с. 14—22). Того року й було досліджено відоме ранньоскіфське заховання в прямокутній ямі, впуснене в курган доби бронзи. Відтоді комплекс міцно увійшов у скіфознавчу літературу (Ильинская, Тереножкин 1983, с. 297; Бандрівський 2010, с. 100; Могилов 2020, с. 139), а авторка досліджень неодноразово поверталася до характеристики його матеріалів (Смирнова 1993, с. 109—110). Наступного 1964 р. досліджено 4 кургани доби бронзи з впускними похованнями сарматського часу. А також — ще один об'єкт, атрибутований відносно недавно як поховання-кремація ранньоскіфського часу (Кашуба 2015).

У цій роботі зупинимося на комплексі, дослідженому у 1959 р., який за матеріалами звітної документації був атрибутований як крематорій черняхівської культури (Винокур 1959, с. 12—13). Пам'ятка, про яку йдеться, була розташована на підвищеній ділянці плато на захід від с. Круглик в урочищі Могили. Об'єкт 1959 р. був віддалений на 150—200 м на північний захід від основного зосередження комплексів із кремацією, які виділялися на оранці жовто-коричневими плямами діаметром до 10 м. Розкопом розмірами 6 × 6 м на глибині 0,25—0,3 м відкрито рештки прямокутного стовпового об'єкту розмірами 4,3 × 4 м. По його периметру розташовано 8 круглих ям, з'єднаних вузькою канавкою, яка й формувала зовнішній периметр комплексу, огороджуючи його з усіх боків, окрім південно-західного, де простежено її розрив, який зумовлювався входом до споруди з південного боку (рис. 1; 2). Діаметр ям 0,45—0,6 м, глибина 0,5—0,6 м. У п'яти з них (I, II, IV, VI, VIII), які мали циліндричну форму, в придонній час-

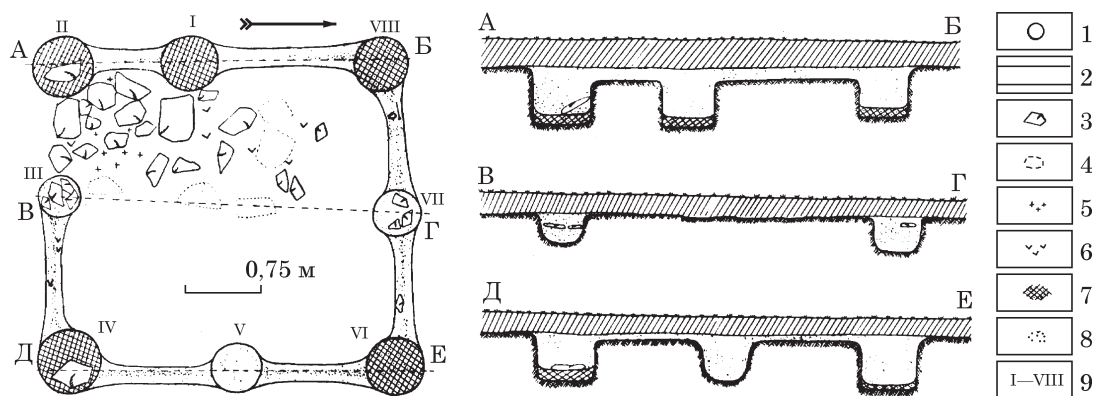

Рис. 1. Комплекс 1959 р. з с. Круглик, креслення (за І. С. Винокуром): 1 — стовпова яма; 2 — рівчак; 3 — камінь; 4 — відбитки каменів; 5 — перепалені кістки; 6 — шлаки; 7 — попіл, вугілля; 8 — шматки перепаленої землі; 9 — номери стовпових ям

Fig. 1. Complex of 1959 from Kruhlyk village, drawings (after I. S. Vinokur): 1 — pillar hole; 2 — ditch; 3 — stone; 4 — stone traces; 5 — burnt bones; 6 — slag; 7 — ash, coal; 8 — pieces of burnt earth; 9 — pillar holes numbers

тині виявлено прошарки із обвугленої деревини та попелу завтовшки до 10 см. У двох (II, IV) було по пласкому каменю. Материк біля вказаних ям був пропеченим. В інших ямах (II, V, VII), які мали конусоподібну форму зі стінками, що полого переходять у дно, були лише окремі фрагменти пропеченої глини а у III і VII — ще й пропечені камені.

Рівчак по периметру заповнений, як і ями, сильно пропаленим ґрунтом. Його глибина та ширина у середньому — 20 см. Можна помітити, що ближче до ям він роширюється, а між ямами — навпаки вуужчає. У рівчаку біля ями 3 розчищено керамічні шлаки, а біля ями 8 — глиняне біконічне прясло (рис. 3: 1) та шпильку завдовжки 14,2 см (рис. 3: 2). У західній частині об'єкту вціліла частина пошкодженої оранкою кам'яної викладки долівки на площі $2,6 \times 1,2$ м, спорудженої з плиток різної форми й величини. Частина з них виявилася вивернута оранкою і траплялась вище, аж до сучасної поверхні. Верхня частина каменів сильно пропалена. Між плитками мощення розчищено невелику кількість перепалених людських кісток, керамічні шлаки, 12 сіроглиняних гончарних фрагментів посуду, які також носили на собі сліди повторної дії вогню, а деякі були ошлаковані.

Виходячи, вірогідно, насамперед із наявності в комплексі сіроглиняної гончарної кераміки, автор розкопок у звітній документації зарахував його до черняхівської культури, а перепаленість елементів об'єкту та наявність кальцінованих кісток наштовхнули його на думку, що перед ним крематорій цієї культури¹. Заува-

1. Варто згадати, що як крематорій черняхівської культури було атрибутовано й північнобуковинський курган біля с. Вікно, досліджений у 1960 р. (Тимошук 1960, с. 4—6; Тимошук, Винокур 1964, с. 192), де виявлено низку ранньоскіфських речей, що дало підставу говорити про те, що комплекс було споруджено в ранньоскіфський час, а принаймні окремі елементи поховальних споруд могли бути використані населен-

жимо, однак, що в подальшому, у спеціальній праці, присвяченій черняхівським пам'яткам Буковини, об'єкт біля с. Круглик у переліку таких комплексів згадано не було (Тимошук, Винокур 1964, с. 194—195).

Сьогодні нам варто розуміти, що пам'ятка досліджувалась у середині ХХ ст., коли масове накопичення археологічних джерел на Північній Буковині лише входило у свою розвинуту фазу, а деякі оригінальні комплекси тогочасні дослідники елементарно не мали з чим порівнювати. Зазначене сповна стосується і середньодністровських поховань доби раннього заліза. Досліджені в доровелюційний та міжвоєнний час, вони, походячи переважно з Поділля, хоч і були узагальнені Т. Сулімирським (Ossowski 1888; Pulaski 1902; Sulimirski 1936), однак безпосередньо речові матеріали з них були фактично маловідомими та малодоступними вченим радянської доби. На північнобуковинських землях на той час ця ситуація була особливо контрастною. Розкопки курганів в Оселівці 1950 р. дали маловиразний інвентар (Тимошук 1950а, с. 5—7; 1950b, с. 90—92; 1956, с. 207, 208). Поховально-поминальний комплекс з Ленківців був лише нещодавно введений до наукового обігу (Мелюкова 1953, с. 60—66), а узагальню-

ням першої половини I тис. н. е. (Могилов 2010, с. 115, 117). Ситуація зі співставленням цього «крематорія» із ранньоскіфськими похованнями складніша, ніж із розглянутим випадком у Круглику. Чотири стовпові ями тут винесені за межі основної ями (припустимо «вигрібною» у «черняхівському крематорію»), тоді як у більшості курганів Західноподільської групи вони інтегровані в саму могильну яму, вкопані в її дно. Існують проте й винятки, як-от курган 8 біля Спасівки та Іванківців, де стовпи зафіксовані обабіч могильної ями (Могилов, Гуцал, Гуцал 2016b, с. 214—218). Хід до ями у Вікні (власне «крематорій»), обкладений випеченим каменем, пропорційно значно довший у порівнянні з дромосами курганів Західноподільської групи, хоча й розвернутий як більшість із них «входом» на південь.

Рис. 2. Фото Кругликського об'єкту (за І. С. Винокуром)
Fig. 2. Photograph of the Kruhlyk object (after I. S. Vynokur)

юча праця А. І. Мелюкової з пам'яток раннього залізного віку регіону лише щойно вийшла (Мелюкова 1958). Дослідження класичних ранньоскіфських правобережних дністровських курганів у Круглику, Долинянах (Смирнова 1968; 1977а), Перебиківцях (Смирнова 1979) були ще в майбутньому. Як у майбутньому були й дослідження експедицією Чернівецького музею та університету під керівництвом Б. О. Тимощука більшої частини курганів скіфського часу (Могилов 2010, с. 115—120). Вони незабаром були проведені у Білоусівці (Тимошук 1969, с. 36; 1974, с. 87—88), Іванівцях (Тимошук 1963, с. 1, 2)², Вікні (Тимошук 1960, с. 4—6), Новосілці (Ключевой 1965, с. 38, 39; Тимошук 1974, с. 89—91)³. Дерев'яні склепи Середнього Подністров'я залишалися маловивченими та недостатньо проаналізованими. А стовпові ями (Sulimirski 1936, s. 7—8) чи й самі гробниці (Тимошук 1970, с. 21) нерідко інтерпретувалися як культові об'єкти. Лише у 1970-хх рр. Г. І. Смирнова на основі власних досліджень проводить переоцінку низки розкопаних раніше курганів, стверджуючи думку про масове розповсюдження стовпових дерев'яних конструкцій у курганах Західно-подільської групи (Смирнова 1977b, с. 8—10). Її висновки були масово підтверджені на пізніших матеріалах (Гуцал 2018). Сьогодні більшість поховальних комплексів регіону з масштабними слідами дії вогню трактується саме як рештки спалених дерев'яних гробниць, а ями в них — як місця кріплення вертикальних стов-

пів⁴. Так само дещо однобічно проаналізованими одразу після розкопок могли бути й зразки сіроглиняної гончарної кераміки, виявленої в Кругликському комплексі. Саме ці фрагменти, які за фактурою, кольором, складом керамічного тіста близькі до черняхівської кераміки, й стали, схоже, для І. С. Винокура вирішальним фактором для датування об'єкту першою половиною I тис. н. е. А фрагментарність виробів не дала змогу здійснити більш детальний аналіз.

За понад шістьдесят років, що минули з розкопок 1959 р., накопичено значний археологічний матеріал, аналіз якого дозволяє, на нашу думку, скорегувати культурну атрибуцію згаданого об'єкту. Наведені нижче міркування, можуть переконливо свідчити про те, що пам'ятка сьогодні може бути інтерпретована як спалена дерев'яна гробниця ранньоскіфського часу. Про це промовисто свідчить весь набір ознак: і сам тип дерев'яних конструкцій зі стовпами по кутах і посередині стін, і канавки вздовж стін (кріплення дерев'яної обшивки стін), і їх розрив (вхід у могилу) з півдня, і мощення долівки плитками, і спалення гробниці, і поховання-кремація, і речовий інвентар, серед якого доволі промовистою є ранньоскіфська бронзова шпилька з грибоподібною голівкою. Не суперечать цьому й знахідки сіроглиняної гончарної кераміки, добре відомої сьогодні з ранньоскіфських пам'яток Середнього Подністров'я (Смирнова 1999).

Зупинимося детальніше на характеристичних конструктивних деталях та інвентарю кругликського комплексу.

Через розораність місцевості достовірно не вдалось встановити, чи був над Кругликським

2. Дослідження некрополя у 1980-х рр. продовжили експедиції, очолювані Г. І. Смирновою та М. Б. Щукіним (Щукин 1989, с. 107).

3. У 2023 р., після сорокарічної перерви, дослідження ранньоскіфських курганів Північної Буковини було поновлено роботами експедиції Інституту археології НАН України, очолюваної О. В. Петраускасом (Могилов, Рейда, Мостовий 2023).

4. Винятків із подібних прикладів небагато. Унікальністю, наприклад, вирізняється курган 3 у Со-кільці, де, за даними авторів досліджень, у кутових ямах виявлено рештки поховань-кремацій (Банд-рівський, Захар'єв 2002, с. 545—556).

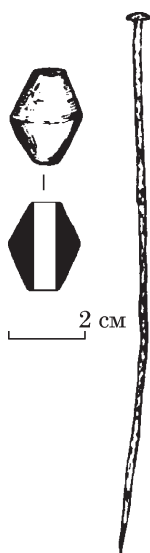

Рис. 3. Знахідки із Круглика (за І. С. Винокуром): 1 — кераміка; 2 — бронза

Fig. 3. The finds from Kruhlyk (after I. S. Vynokur): 1 — ceramics; 2 — bronze

комплексом *насит.* Відомо, що над більшістю захоронень Західноподільської групи скіфського часу насипалися кургани (Sulimirski 1936, s. 45—99; Mogylov 2013, p. 203—205; Могилов 2020, с. 137), а ґрунтові захоронення в регіоні складають пропорційно невелику групу (Гребеняк 1915, с. 15; Смирнова 1967, с. 229, 230).

За своєю конфігурацією з вертикальними круглими в плані ямами по кутах та канавками між ними об'єкт з Круглика точно повторює залишки конструкцій середньодністровських ранньоскіфських дерев'яних гробниць. Їх перекриття спиралося на стовпи, що йшли по периметру, а стіни додатково обшивалися колодами чи брусом, від яких зберігаються канавки для кріплення нижніх країв (Могилов, Гуцал, Гуцал 2016а, с. 251; Гуцал 2018; Могилов 2020, с. 137). Відомі стовпові конструкції й у могилах інших лісостепових некрополів Подніпров'я (Ильинская 1975, с. 14, 16, 20—26; Ильинская, Мозолевский, Тереножкин 1980, с. 33—57; Ковпаненко 1981, с. 7—12). Неодноразово зафіксовано в скіфський час також *спалення* дерев'яних гробниць, хоча ще в передскіфський період для Середнього Подністров'я ні самі ці конструкції, ні вогняні ритуали не були надто характерними (Гуцал 1995; 2006; Смирнова 2004, с. 420; Могилов 2020, с. 132—133). До того часу в регіоні можна віднести хіба що спалену надмогильну шатроподібну споруду з кургану 1 в Бандишівці (Скорый 1999, с. 79), або обпалені майданчики під насипами 4 і 5 у Луці-Врублівській (Шовкопляс, Максимов 1952, с. 94—99). До рубежу передскіфського та скіфського періодів відноситься курган у Малинівцях, де обабіч могили зафіксовано порівняно слабкі сліди спалених стіноподібних (?) конструкцій (Hutsal, Hutsal, Mogylov 2023, p. 112, 114). А вже в ранньоскіфський час на місцевих землях починається справжній бум по-перше спорудження дерев'яних (дуже часто — стовпових) гробниць, а по-друге — обряд їхнього спалення

(Гуцал 2018). Такі приклади бачимо у курганах поблизу Зозулинців (Малеєв 1991а, с. 164), Мишківців (Малеєв 1991b, с. 124—125), 1, 2, 6 неподалік Перебиківців (Смирнова 1979, с. 37, 39, 41, 58), 1 біля Шутнівців (Гуцал, Гуцал, Мегей 1998, с. 74), 2—4 в Теклівці (Гуцал та ін. 2008, с. 10, 12, 17) тощо.

Типовою ранньоскіфською західноподільською традицією є й *моцнення підлоги гробниці плитками*. Такі приклади бачимо в курганах 2, 3, 5 коло Братишева (Sulimirski 1936, s. 38, 52, 57), 1 під Шидлівцями (Sulimirski 1936, s. 76), біля Зозулинців (Малеєв 1991а, с. 164), 1—3 поблизу Перебиківців (Смирнова 1979, с. 39, 43, 52), 1, 2 (Гуцал, Гуцал, Мегей 1998, с. 74—75), 5 поблизу Шутнівців (Гуцал, Гуцал, Могилов 2022, с. 85, 86), 4 (Гуцал та ін., 2009, с. 102), 8 неподалік Спасівки (Гуцал та ін., 2007, с. 92), 2 у Коцюбинчиках (Бандрівський 2009, с. 30).

Вхід до гробниці з півдня також трапляється в курганах Західноподільської групи. Це фіксується, в одних випадках за напрямками дромосів, як це бачимо в курганах 1, 2 у Перебиківцях (Смирнова 1979, с. 39, 43), а в інших — за розривами із півдня в кам'яних валах, які оточували центральну могилу. Такі приклади спостерігаємо у курганах 8 (Гуцал та ін., 2007, с. 92) і 9 поблизу Спасівки та Іванківців (Могилов, Гуцал, Гуцал 2016b, с. 216—219).

За рівнем підлоги можна визначити, що об'єкт в Круглику знаходився на рівні давнього горизонту, або був впущений нижче нього лише несуттєво. У скіфський час у Середньому Подністров'ї, паралельно із похованнями в ямах, не рідко трапляються й захоронення на рівні *давнього горизонту*. Такі приклади бачимо у курганах 9 у Спасівці (Гуцал 2014, с. 44), 1—3, 7—10 поблизу Колодіївки (Гуцал та ін. 2005, с. 118; 2006, с. 158), 1 біля Шутнівців (Гуцал, Гуцал, Мегей 1998, с. 74) тощо.

Перепалені кістки в Круглику з високою ймовірністю можуть свідчити про кремаційний обряд поховання. Це могло статись під час спалення дерев'яних елементів самої гробниці. А може — й до цього, адже відомо, що *кремації* паралельно із інгумаціями були доволі розповсюдженими в ранньоскіфський час у населення Західноподільської групи. Нерідко їх рештки могли просто зсипатися на підлогу могили. Такі приклади бачимо в курганах 6 в Шутнівцях (Гуцал, Гуцал, Мегей 2001, с. 18), 4 поблизу Тарасівки (Гуцал, Мегей 1997, с. 88), 2 в Малинівцях (Гуцал та ін. 2004, с. 115), 11 поблизу Колодіївки (Гуцал та ін. 2006, с. 159), 5 у Спасівці (Гуцал, Гуцал, Могилов 2021, рис. 4), 1 поблизу Комарова (Могилов, Рейда, Мостовий 2023, с. 99) тощо.

Речові знахідки, виявлені в Круглику (рис. 3), теж звичайні для ранньоскіфських пам'яток регіону. Особливо типова бронзова *шпилька з грибоподібною голівкою*, яка є хрестоматійною

знахідкою того часу, частіше трапляючись у комплексах з інвентарем келермеського часу. Аналоги їй відомі з місцевих курганів 5 біля Шутнівців (Гуцал, Гуцал, Могилов 2022, рис. 4: 1—3), 3 поблизу Перебиківців (Смирнова 1979, рис. 12: 10), 8 коло Колодіївки (Гуцал та ін. 2006, рис. 2: 5), 2 в околицях Братишева, неподалік Івахнівців (Sulimirski 1936, tab. V: i; XI: 4), 4 в Малинівцях (Гуцал та ін. 2004, рис. 2: 2; Гуцал, Гуцал, Могилов 2023, рис. 6: 9). Трапляються вони й на селищах регіону: Долиняни (Смирнова 1981, рис. 10: 3, 10), Іване-Пусте (Ганіна 1965, рис. 4: 7), Селище (Мелюкова 1953, рис. 32: 2), Залісся (Ганіна 1984, рис. 5: 5). Відомі такі вироби й із курганів у Правобережному Лісостепу (Тереножкін 1954, табл. I: 13; Скорий 1990, рис. 4: 9), чи Лівобережному Середньому Подніпров'ї (Ильинская 1968, табл. XLV: 8, 9; Ковпаненко 1970, рис. 4: 25).

Доволі розповсюдженою знахідкою для різних хронологічних періодів є біконічне керамічне прясло. У Середньому Подністров'ї вони добре відомі вже у передскіфський час: поселення у Дністрівці (Смирнова 1982, рис. 12: 6; 1985, рис. 7: 6), Ленківцях (Мелюкова 1958, рис. 2: 26), Комарові (Могилов 2021, рис. 135: 1), в Кам'янець-Подільській фортеці (Гуцал, Болтанок 2007), Козлові (Белозор, Могилов, Скорий 2010, рис. 13: 18). Продовжують вони використатися тут й у скіфський період (Мелюкова 1958, рис. 7).

Фрагменти *сіроглиняної кружальної кераміки* з Круглика, що нагадували І. С. Винокуру черняхівську, у рівній мірі можуть належати й схожим за тістом ранньоскіфським гончарним виробам. На жаль, про профільовані частини з комплексу, які могли би дещо уточнити культурно-хронологічну інтерпретацію, немає інформації. Зразки подібної гончарної кераміки були відомі вже з курганів регіону, досліджених ще в довоєнний період. У ті часи вона зближувалась із кельтською, на основі чого пам'ятки із нею датувалися III—II ст. до н. е. (Sulimirski 1936, s. 116—118; tab. XV: 6, 9). Подальші її знахідки на поселеннях та в похованнях разом із ранньоскіфським інвентарем дозволили поставити під сумнів таку культурну належність та хронологію (Ганіна 1965, с. 115—116; Смирнова 1968, с. 18, 19). Було висунуто гіпотезу про проникнення таких виробів на Середній Дністер із Карпато-Подоунав'я (Смирнова 1968, с. 19). Однак, подавнення ранньоскіфських пам'яток Західноподільської групи (Смирнова 1993) призвело до ситуації, коли подністровські комплекси з подібним посудом виявлялися вже ранішими за придунайські, тож гіпотеза про розповсюдження їх звідти відпадала (Смирнова 2004, с. 418). Спроби виходу із такої ситуації підвели до висновку, що поява таких виробів може так чи інакше обумовлюватись впливом грецьких гончарних технологій, а їх розповсюдження на Дністрі (виходячи, зокре-

ма, з часу появи техніки кружального формування посуду в Північному та Північно-Західному Причорномор'ї у другій половині VII ст. до н. е.) може бути хронологічно близькою до третьої третини (останньої чверті) VII ст. до н. е. (Смирнова 1999, с. 54; 2006, с. 72—73).

Тож конструктивні особливості комплексу 1959 р. з Круглика та знахідки звідти виявляють повну схожість до курганів Західноподільської групи скіфського часу. Це дозволяє відповідним чином атрибутувати й саму пам'ятку, яка аналізується в цій роботі.

Хронологія комплексу з Круглика може бути визначена як ранньоскіфський період. Найбільш значимою тут є бронзова шпилька яка в Середньому Подністров'ї є типовою для того часу, найчастіше трапляючись у захороненнях келермеського часу. Найраніший період (щонайменше близько середини VII ст. до н. е.) можна виключити через наявність кружального посуду. Отже мова скоріше може йти приблизно про останню третину VII — першу половину VI ст. до н. е.).

Етнокультурна атрибуція комплексу, який розглядається, може обґрунтовуватися насамперед ідентичністю стовпової споруди з аналогами, у курганах Західноподільської групи скіфського часу. У питанні належності комплексу до місцевого лісостепового населення вирішальним може бути обряд захоронення: кремація. Ця риса є доволі специфічною середньодністровською та, ширше — лісостеповою правобережною, ознакою, яка має у регіоні передскіфське коріння та продовжує побутувати й у наступну епоху. Для степових скіфських пам'яток вона не може вважатися характерною. Отже, можна припускати, що у Круглику мова може йти про поховання місцевого лісостепового населення.

Отже сьогодні на Хотинщині, в околицях с. Круглик, вимальовується ціле скупчення курганів та поховань скіфського часу. За інвентарем найбільш яскравим серед них виглядає впускне поховання 1 (1963 р.). Хоча й насип, у який воно було впусcene (висота — 0,4 м, діаметр 20 м), не належав до найбільших у Подністров'ї. *Соціальна атрибуція* поховального комплексу 1959 р. ускладнена тотальним руйнуванням та пограбуванням, а вірогідно — ще й нівеляцією насипу. Однак, за площею гробниці він дещо перевищує курган 1 (1963 р.). Різниця працевитрат може виглядати ще більшою, якщо згадати що захоронення у тому насипі було впускним. Тож цілком вірогідно, що соціальне положення небіжчиків з обох комплексів було більш рівнозначним, ніж може здаватись на перший погляд. Оцінюючи місце комплексу 1959 р. з-поміж курганів Західноподільської групи за рівнем трудовитрат (акумульованих у розмірі могили, наявності там додаткових дерев'яних елементів, висоті та діаметрі насипу), можемо бачити, що він

має середній рівень серед курганів Західно-подільської групи. Адже тут є захоронення, які або значно його переважають, або, навпаки, є помітно меншими. Разом з цим, у відношенні до соціальної структури общини чи общин, що мешкали раніше у цьому мікрорегіоні, вказані комплекси, схоже, могли бути лідерськими. Адже уже доводилось писати, що переважно не чисельні курганні групи Західноподільських старожитностей не могли б вмістити все населення регіону, й вірогідно слід мати на увазі те, що рядова, найбільша його частина могла ховатись у ґрунтових некрополях чи на поселеннях (Гуцал, Гуцал, Могилов 2022, с. 97). Вірогідно, таке припущення може бути правомірним і для кругликських захоронень.

Отже можна висловити припущення, що тут поховані представники верхівки аборигенної общини, які відносно всього Середньодністровського регіону можуть вважатись заможним прошарком або знаттю місцевого рівня.

ЛІТЕРАТУРА

- Бандрівський, М. С. 2009. Новий ритуальний об'єкт часів скіфської архаїки зі Швайковець біля Чорткова на Тернопільщині. В: Отрошенко, В. В. (ред.). *Взаємозв'язки культур бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи*. Київ; Львів: ІА НАН України; ІУ НАНУ, с. 202-235.
- Бандрівський, М. С. 2010. Пам'ятки Середньодністровської (Західноподільської) групи ранньозалізного віку в центральноєвропейській хронологічній шкалі та проблеми періодизації. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 14, с. 76-113.
- Бандрівський, М., Захар'єв, В. 2002. Про один тип поховальних споруд періоду раннього заліза на Середньому Придністров'ї (за матеріалами розкопок кургану III в селі Сокилець у 1999 р.). *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*, ССXLIV, с. 545-562.
- Белозор, В., Могилов, А., Скорий, С. 2010. Комплекси раннього залізного віку у с. Козлов на Середньому Дністрі. *Турагіетія*, XIX, 1, с. 149-174.
- Винокур, І. С. 1959. *Отчет о раскопках 1959 г.* НА ІА НАН України, ф. 64, 1959/25.
- Винокур, І. С., Гуцал, А. Ф., Пеняк, С. І., Тимошук, Б. О., Якубовський, В. І. 1984. *Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області*. Київ: Наукова думка.
- Винокур, І. С., Тимошук, Б. О. 1958. *Що повинен знати юний турист про археологічні пам'ятки Буковини*. Чернівці: Обласне видавництво.
- Ганіна, О. Д. 1965. Поселення скіфського часу у селі Іване-Пусте. *Археологія*, 19, с. 106-117.
- Ганіна, О. Д. 1984. Поселення ранньоскіфської доби поблизу с. Залісся. *Археологія*, 47, с. 68-78.
- Гребеняк, В. 2015. Нові археологічні знахідки на території Східної Галичини. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 122, с. 1-28.
- Гуцал, А. Ф. 1995. Поховальний обряд населення Середньої Наддністрянщини передскіфського часу. В: Винокур І. С. (ред.). *Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільська друкарня, с. 94-96.
- Гуцал, А. Ф. 2014. Поховальний комплекс скіфського часу в кургані № 9 біля Спасівки на Збручі. В: Супруненко О. Б. (ред.). *Феномен Більського городища*. Київ; Полтава: ЦП НАНУ, с. 44-46.
- Гуцал, А. Ф. 2018. Дерев'яні склепи ранньоскіфського часу в курганах Середнього Подністров'я. *Археологія і давня історія України*, 27, с. 51-63.
- Гуцал, А. Ф., Болтанюк, П. А. 2007. Археологічні дослідження Кам'янець-Подільської фортеці 2007 року. В: Баженов, Л. В. (ред.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіум, с. 205-210.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П. 1998. Дослідження курганів скіфського часу у Середньому Подністров'ї. *Археологічні дослідження в Україні 1997—1998 рр.*, с. 74-75.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П. 2001. Розкопки курганів скіфського часу на Кам'яничині. *Археологічні відкриття в Україні 1999—2000 рр.*, с. 17-18.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2004. Розкопки курганів епохи раннього заліза в с. Малинівці на Середньому Дністрі. *Археологічні відкриття в Україні 2002—2003 рр.*, с. 114-116.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2005. Кургани ранньоскіфської доби біля села Колодіївка на Середньому Дністрі. *Археологічні дослідження в Україні 2003—2004 рр.*, с. 118-119.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2006. Розкопки курганів ранньоскіфської доби біля села Колодіївка у Середньому Подністров'ї. *Археологічні дослідження в Україні 2004—2005 рр.*, с. 157-159.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2008. Теклівський курганний некрополь. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Історичні науки*, 1, с. 6-23.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д., Болтанюк, П. А. 2010. Дослідження курганної групи Спасівка-Іванківці у Позбруччі. *Археологічні дослідження в Україні 2009 р.*, с. 101-103.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д., Болтанюк, П. А. 2007. Продовження робіт на курганах ранньоскіфського часу біля с. Колодіївка. *Археологічні дослідження в Україні 2005—2007 рр.*, с. 158-160.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2021. Ранньоскіфський курган з кремацією на Західному Поділлі. *Археологія*, 1, с. 46-55.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2022. Курган ранньоскіфського часу біля с. Шутнівці у Середньому Подністров'ї. *Археологія*, 4, с. 83-104.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2023. Курган скіфського часу біля с. Малинівці на Поділлі. *Археологія і давня історія України*, 2, с. 162-173.
- Гуцал, А. Ф., Мегей, В. П. 1997. Дослідження курганів скіфського часу біля с. Тарасівка. В: Баженов, Л. В. (ред.). *Кам'яничина в контексті історії Поділля*. Кам'янець-Подільський: Оіум, с. 85-88.
- Гуцал, В. А. 2006. Поховальний обряд передскіфського часу на Могилівщині. В: Баженов, Л. В. (ред.). *Друга Могилів-Подільська краєзнавча конференція*. Могилів-Подільський: Оіум, с. 47-55.
- Ильинская, В. А. 1968. *Скифы Днепровского Левобережья*. Киев: Наукова думка.
- Ильинская, В. А. 1975. *Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин*. Киев: Наукова думка.

- Ильинская, В. А., Мозолевский, Б. Н., Тереножкин, А. И. 1980. Курганы VI в. до н. э. у с. Матусов. В: Тереножкин, А. И. (ред.). *Скифия и Кавказ*. Киев: Наукова думка, с. 31-64.
- Ильинская, В. А., Тереножкин, А. И. 1983. *Скифия VII—IV вв. до н. э.* Киев: Наукова думка.
- Кашуба, М. Т. 2015. Кремации раннескифского времени в могильнике Круглик на Среднем Днестре. *Труды Государственного Эрмитажа*, 77, с. 200-212.
- Ключевий, Б. 1965. Під покровом стародавніх курганів. *Людина і світ*, 6, с. 38-39.
- Ковпаненко, Г. Т. 1970. Кургани поблизу с. Мачухи на Полтавщині (за матеріалами М. Я. Рудинського). *Археологія*, XXIV, с. 146-169.
- Ковпаненко, Г. Т. 1981. *Кургани раннескифского времени в бассейне р. Рось*. Киев: Наукова думка.
- Малеев, Ю. М. 1991а. Курган Західноподільської групи поблизу с. Зозулинці. В: Боднар, М. М. (ред.). *Поховальний обряд давнього населення України*. Київ: НМК ВО, с. 162-181.
- Малеев, Ю. М. 1991б. Курган скифского времени у с. Мышковцы в бассейне р. Збруч. В: Болтрик, Ю. В., Бунятян, Е. П. (ред.). *Курганы Степной Скифии*. Киев: Наукова думка, с. 122-130.
- Мелюкова, А. И. 1953. Памятники скифского времени на Среднем Днестре. *Краткие сообщения Института истории материальной культуры*, 51, с. 60-73.
- Мелюкова, А. И. 1958. Памятники скифского времени лесостепного Среднего Поднестровья. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 64, с. 5-102.
- Могиллов, А. Д. 2010. К археологической карте Северной Буковины раннего железного века. *Revista arheologica*, V, 1, с. 98-129.
- Могиллов, О. Д. 2020. О формировании раннескифской культуры на Среднем Днестре. *Stratum plus*, 3, с. 129-170.
- Могиллов, О. Д. 2021. *Комарів. Поселення доскифського часу на Середньому Дністрі*. Київ: ІА НАН України.
- Могиллов, А. Д., Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А. 2016а. Первый Спасовский курган. In: Sirbu, L. (ed.). *Culturi, Procese si Contexte in Arheologia. Volum omagial Oleg Levitski la 60 de ani*. Cisinau: Garamont-Studio, с. 247-267.
- Могиллов, О. Д., Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А. 2016б. Курган з кам'яним валом на Західному Поділлі. *Археологія і давня історія України*, 2 (19), с. 212-230.
- Могиллов, О. Д., Рейда, Р. М., Мостовий, Д. О. 2023. Дослідження ранньоскифського кургану поблизу Комарова у Середньому Наддністер'ї. В: *Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VII міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.)*. Чернівці: Технодрук, с. 98-99.
- Скорий, С. А. 1990. *Курган Переп'ятиха (о етнокультурної історії Дніпровського Лесостепового Правобережжя)*. Київ: Наукова думка.
- Скорый, С. А. 1999. *Киммерийцы в Украинской Лесостепи*. Киев: Полтава: Археология.
- Смирнова, Г. И. 1967. Некоторые вопросы раннескифского периода на Среднем Днестре (по поводу статьи М. Душека). *Archeologicke rozhledy*, XIX, с. 223-235.
- Смирнова, Г. И. 1968. Раскопки курганов у сел Круглик и Долиняны на Буковине. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 10, с. 14-27.
- Смирнова, Г. И. 1977а. Курганный могильник раннескифского времени у с. Долиняны. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 18, с. 29-40.
- Смирнова, Г. И. 1977б. Щодо поховального характеру ранньоскифських пам'яток поблизу сіл Долиняни, Новосілки, Білоусівки. *Археологія*, 23, с. 3-10.
- Смирнова, Г. И. 1979. Курганы у с. Перебыковцы — новый могильник скифской архаики на Среднем Днестре. *Труды Государственного Эрмитажа*, XX, с. 36-67.
- Смирнова, Г. И. 1981. Новые данные о поселении у с. Долиняны (по материалам раскопок 1977—1978 гг.). *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 22, с. 40-61.
- Смирнова, Г. И. 1982. Закрытые предскифские комплексы у села Днестровка-Лука. В: Микляев, А. М. (ред.). *Древние памятники культуры на территории СССР*. Ленинград: Государственный Эрмитаж, с. 30-53.
- Смирнова, Г. И. 1985. Поселение у с. Днестровка — памятник чернолесской культуры на Днестре. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 26, с. 5-29.
- Смирнова, Г. И. 1993. Памятники Среднего Поднестровья в хронологической схеме раннескифской культуры. *Российская археология*, 2, с. 101-118.
- Смирнова, Г. И. 1999. Еще раз о серой кружалной керамике из раннескифских памятников Среднего Поднестровья. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 34, с. 44-57.
- Смирнова, Г. И. 2004. Состояние изучения Западно-Подольской группы памятников раннескифского времени в Лесостепной Скифии в конце XX века. In: Chochorowski, J. (ed.). *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci: księga poświęcona pamięci profesora Tadeusza Sulimirskiego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, s. 409-429.
- Смирнова, Г. И. 2006. Западно-Подольская группа раннескифских памятников в свете исследований к концу XX столетия. В: Петренко, В. Г., Яблонский, Л. Т. (ред.). *Древности скифской эпохи*. Москва: ИА РАН, с. 66-90.
- Тереножкін, О. І. 1954. Курган біля с. Глеваха. *Археологія*, 9, с. 80-97.
- Тимошук, Б. О. 1950а: *Археологічні розвідки Чернівецького краєзнавчого музею в 1950 році*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1950/14.
- Тимошук, Б. О. 1950б *Щоденник Хотинської експедиції 1950 р.* Фонди бібліотеки Чернівецького краєзнавчого музею.
- Тимошук, Б. О. 1956. Археологічні дослідження Чернівецького музею в 1949—1951 рр. *Археологічні пам'ятки УРСР*, VI, с. 205-208.
- Тимошук, Б. О. 1957. *Звіт про археологічні дослідження Чернівецького краєзнавчого музею в 1957 році*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1957/21.
- Тимошук, Б. О. 1960. *Звіт про археологічні дослідження Чернівецького краєзнавчого музею в 1960 році*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1960/23.
- Тимошук, Б. О. 1963. *Звіт про роботу археологічної експедиції Чернівецького краєзнавчого музею в 1963 році*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1963/57.
- Тимошук, Б. О. 1969. *Північна Буковина — земля слов'янська*. Ужгород: Карпати.
- Тимошук, Б. О. 1970. *Археологічні пам'ятки Чернівецької області (конспект лекцій)*. Чернівці.
- Тимошук, Б. О. 1974. *Зустріч з легендою*. Ужгород: Карпати.
- Тимошук, Б. А., Винокур, И. С. 1958. Памятники эпохи полей погребений на Буковине. *Краткие сообщения Института археологи АН СССР*, 90, с. 73-76.

Тимошук, Б. А., Винокур, И. С. 1964. Памятники черняховской культуры на Буковине. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 116, с. 186-195.

Шовкопляс, І. Г. Максимов, Є. В. 1952. Дослідження курганного могильника передскіфського часу на Середньому Дністрі. *Археологія*, VII, с. 89-109.

Щукин, М. Б. 1989. Семь сезонов Славяно-сарматской экспедиции. В: Смирнова, Г. И. (ред.). *Итоги археологических экспедиций Государственного Эрмитажа*. Ленинград: Государственный Эрмитаж, с. 103-114.

Hutsal, A., Hutsal, V., Mogylov, O. 2023. Early Iron Age mound near the village Malynivtsi in Podillya. *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 2 (42), p. 109-135.

Mogylov, O. 2013. The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios*, XVIII, p. 203-214.

Ossowski, G. 1891. Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicyi (w roku 1890). *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*, XV, s. 1-88.

Pulaski, F. 1902. «Mogily» o nasypie kamienym w powiecie Kamienieckim. *Światowit*, IV, s. 3-39.

Sulimirski, T. 1936. *Scytowie na Zachodnim Podolu*. Lwow: Nakładem Lwowskiego towarzystwa prehistorycznego.

REFERENCES

Bandrivskiy, M. S. 2009. Novyi rytualnyi ob'iekt chasiv skifskoi arkhayki zi Shvaikovets bilia Chortkova na Ternopilshchyni. In: Otroschenko, V. V. (ed.). *Vzaïmozv'язky kultur bronzы i rannoho zaliza na terytorii Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*. Kyiv; Lviv: IA NAN Ukrainy; IU NANU, s. 202-235.

Bandrivskiy, M. S. 2010. Pam'iatky Serednodnistrovskoi (Zakhidnopodilskoi) hrupy rannożaliznogo viku v tsentralnoïevropeiskii khronolohichnii shkali ta problemy periodyzatsii. *Materialy i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Volyni*, 14, s. 76-113.

Bandrivskiy, M., Zakhar'iev, V. 2002. Pro odyñ typ pokhovalnykh sporud periodu rannoho zaliza na Serednomu Prydnistrov'ï (za materialamy rozkopok kurhanu III v seli Sokilets u 1999 r.). *Zapysky naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka*, CCXLIV, s. 545-562.

Belozor, V., Mogilov, A., Skoryi, S. 2010. Kompleksy rannego zheleznoho veka u s. Kozlov na Srednem Dnestre. *Tyrage-tia*, XIX, 1, s. 149-174.

Vinokur, I. S. 1959. *Otchet o raspokakh 1959 g.* NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1959/25.

Vynokur, I. S., Hutsal, A. F., Peniak, S. I., Tymoshchuk, B. O., Yakubovskiy, V. I. 1984. *Dovidnyk z arkheolohii Ukrainy. Khmelnytska, Chernivetska, Zakarpatska oblasti*. Kyiv: Naukova dumka.

Vynokur, I. S., Tymoshchuk, B. O. 1958. *Shcho povnyen znaty yunyi turyst pro arkheolohichni pam'iatky Bukovyny*. Chernivtsi: Oblasne vydavnytstvo.

Hanina, O. D. 1965. Poselennia skifskoho chasu u seli Ivane-Puste. *Arkheolohiia*, 19, s. 106-117.

Hanina, O. D. 1984. Poselennia rannoskifskoi doby poblyzu s. Zalissia. *Arkheolohiia*, 47, s. 68-78.

Hrebeniak, V. 2015. Novi arkheolohichni znakhidky na terytorii Skhidnoi Halychyny. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 122, s. 1-28.

Hutsal, A. F. 1995. Pokhovalnyi obriad naseleñnia Serednoi Naddnistrianshchyny peredskifskoho chasu. In: Vynokur I. S. (ed.). *Materialy IX Podilskoi istoryko-kraïeznavchoi konferentsii*. Kam'ianets-Podilskiy: Kam'ianets-Podilskia drukarnia, s. 94-96.

Hutsal, A. F. 2014. Pokhovalnyi kompleks skifskohochasu v kurhani № 9 bilia Spasivky na Zbruchi. In: Suprunenko O. B. (ed.). *Fenomen Bilskoho horodyshcha*. Kyiv; Poltava: TsP NANU, s. 44-46.

Hutsal, A. F. 2018. Derev'iani sklepy rannoskifskoho chasu v kurhanakh Serednoho Podnistrov'ia. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 27, s. 51-63.

Hutsal, A. F., Boltaniuk, P. A. 2007. Arkheolohichni doslidzhennia Kam'ianets-Podilskoi fortetsi 2007 roku. In: Bazhenov, L. V. (ed.). *Materialy XII Podilskoi istoryko-kraïeznavchoi konferentsii*. Kam'ianets-Podilskiy: Oium, s. 205-210.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P. 1998. Doslidzhennia kurhaniv skifskoho chasu u Serednomu Podnistrov'ï. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 1997—1998 rr.*, s. 74-75.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P. 2001. Rozkopky kurhaniv skifskoho chasu na Kam'ianechchyni. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 1999—2000 rr.*, s. 17-18.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2004. Rozkopky kurhaniv epokhy rannoho zaliza v s. Malynivtsi na Serednomu Dnistri. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 2002—2003 rr.*, s. 114-116.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2005. Kurhany rannoskifskoi doby bilia sela Kolodiivka na Serednomu Dnistri. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2003—2004 rr.*, s. 118-119.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2006. Rozkopky kurhaniv rannoskifskoi doby bilia sela Kolodiivka u Serednomu Podnistrov'ï. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2004—2005 rr.*, s. 157-159.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2008. Teklivskiy kurhannyi nekropol. *Visnyk Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohienka. Istorychni nauky*, 1, s. 6-23.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D., Boltaniuk, P. A. 2010. Doslidzhennia kurhannoi hrupy Spasivka-Ivankivtsi u *Pozbruchchi*. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2009 r.*, s. 101-103.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D., Boltaniuk, P. A. 2007. Prodovzhennia robıt na kurhanakh rannoskifskoho chasu bilia s. Kolodiivka. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2005—2007 rr.*, s. 158-160.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D. 2021. Rannoskifskiy kurhan z krematsiïeu na Zakhidnomu Podilli. *Arkheolohiia*, 1, s. 46-55.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D. 2022. Kurhan rannoskifskoho chasu bilia s. Shutnivtsi u Serednomu Podnistrov'ï. *Arkheolohiia*, 4, s. 83-104.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D. 2023. Kurhan skifskoho chasu bilia s. Malynivtsi na Podilli. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2, s. 162-173.

Hutsal, A. F., Mehei, V. P. 1997. Doslidzhennia kurhaniv skifskoho chasu bilia s. Tarasivka. In: Bazhenov, L. V. (ed.). *Kam'ianechchyna v konteksti istorii Podillia*. Kam'ianets-Podilskiy: Oium, s. 85-88.

Hutsal, V. A. 2006. Pokhovalnyi obriad peredskifskoho chasu na Mohylivshchyni. In: Bazhenov, L. V. (ed.). *Druha Mohyliv-Podilskia kraïeznavcha konferentsiia*. Mohyliv-Podilskiy: Oium, s. 47-55.

Plinskaia, V. A. 1968. *Skify Dneprovskogo Lesostepnogo Levoberezhia*. Kiev: Naukova dumka.

Plinskaia, V. A. 1975. *Ranneskifskie kurgany basseina r. Tiasmin*. Kiev: Naukova dumka.

Plinskaia, V. A., Mozolevskii, B. N., Terenozhkin, A. I. 1980. Kurgany VI v. do n. e. u s. Matusov. In: Terenozhkin, A. I. (ed.). *Skifia i Kavkaz*. Kiev: Naukova dumka, s. 31-64.

Plinskaia, V. A., Terenozhkin, A. I. 1983. *Skifia VII—IV vv. do n. e.* Kiev: Naukova dumka.

Kashuba, M. T. 2015. Krematsii ranneskifskogo vremeni v mogilnic Kruglik na Srednem Dnestre. *Trudy Gosudarstvennogo Ermitazha*, 77, s. 200-212.

Kliuchevyi, B. 1965. Pid pokrovom starodavnykh kurhaniv. *Liudyna i svit*, 6, s. 38-39.

Kovpanenko, H. T. 1970. Kurhany poblyzu s. Machukhy na Poltavshchyni (za materialamy M. Ya. Rudynskoho). *Arkheolohiia*, XXIV, s. 146-169.

Kovpanenko, G. T. 1981. *Kurgany ranneskifskogo vremeni v basseine r. Ros*. Kiev: Naukova dumka.

Malieiev, Yu. M. 1991a. Kurhan Zakhidnopodilskoi hrupy poblyzu s. Zozulyntsi. In: Bodnar, M. M. (ed.). *Pokhovalnyi obriad davnoho naseleñnia Ukrainy*. Kyiv: NMK VO, s. 162-181.

- Maleev, Iu. N. 1991b. Kurgan skifskogo vremeni u s. Myshkovtsy v basseine r. Zbruch. In: Boltrik, Iu. V., Buniatian, E. P. (ed.). *Kurgany Stepnoi Skifii*. Kiev: Naukova dumka, s. 122-130.
- Meliukova, A. I. 1953. Pamiatniki skifskogo vremeni na Srednem Dnestre. *Kratkie soobshcheniia Instituta istorii materialnoi kultury*, 51, s. 60-73.
- Meliukova, A. I. 1958. Pamiatniki skifskogo vremeni le-sostepnogo Srednego Podnestrovia. *Materialy i issledovaniia po arkhologii SSSR*, 64, s. 5-102.
- Mogilov, A. D. 2010. K arkhologicheskoi karte Severnoi Bukoviny rannego zheleznogo veka. *Revista arheologica*, V, 1, s. 98-129.
- Mogilov, O. D. 2020. O formirovanii ranneskifskoi kultury na Crednem Dnestre. *Stratum plus*, 3, s. 129-170.
- Mohylov, O. D. 2021. *Komariv. Poselennia doskifskogo chasu na Serednomu Dnistri*. Kyiv: IA NAN Ukrainy.
- Mogilov, A. D., Gutsal, A. F., Gutsal, V. A. 2016a. Pervyi Spasovskii kurgan. In: Sirbu, L. (ed.). *Culturi, Procese si Contexte in Arheologia. Volum omagial Oleg Levitski la 60 de ani*. Cisinau: Garamont-Studio, s. 247-267.
- Mohylov, O. D., Hutsal, A. F., Hutsal, V. A. 2016b. Kurhan z kam'ianym valom na Zakhidnomu Podilli. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (19), s. 212-230.
- Mohylov, O. D., Reida, R. M., Mostovyi, D. O. 2023. Doslidzhennia rannoskifskogo kurhanu poblyzu Komarova u Serednomu Naddnister'i. In: *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy: Tezy dopovidei VII mizhnarodnoho naukovooho seminaru (m. Chernivtsi, 22 hrudnia 2023 r.)*. Chernivtsi: Tekhnodruk, s. 98-99.
- Skoryi, S. A. 1990. *Kurhan Perep'iatykha (lo etnokulturnoi istorii Dniprovskoho Lisostepovoho Pravoberezhzhia)*. Kyiv: Naukova dumka.
- Skoryi, S. A. 1999. *Kimmeriitsy v Ukrainskoi Lesostepi*. Kiev; Poltava: Arkheolohiia.
- Smirnova, G. I. 1967. Nekotorye voprosy ranneskifskogo perioda na Srednem Dnestre (po povodu stati M. Dusheka). *Arheologicheskie rozhledy*, XIX, s. 223-235.
- Smirnova, G. I. 1968. Raskopki kurganov u sel Kruglik i Doliniiany na Bukovine. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 10, s. 14-27.
- Smirnova, G. I. 1977a. Kurgannyi mogilnik ranneskifskogo vremeni u s. Doliniiany. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 18, s. 29-40.
- Smyrnova, H. I. 1977b. Shchodo pokhvalnoho kharakteru rannoskifskikh pam'iatok poblyzu sil Doliniiany, Novosilky, Bilousivky. *Arkheolohiia*, 23, s. 3-10.
- Smirnova, G. I. 1979. Kurgany u s. Perebykovtsy — novyi mogilnik skifskoi arkhaiiki na Srednem Dnestre. *Trudy Gosudarstvennogo Ermitazha*, XX, s. 36-67.
- Smirnova, G. I. 1981. Novye dannye o poselenii u s. Doliniiany (po materialam raskopok 1977—1978 gg.). *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 22, s. 40-61.
- Smirnova, G. I. 1982. Zakrytye predskifskie komplekсы u sela Dnestrovka-Luka. In: Mikliaev, A. M. (ed.). *Drevnie pamiatniki kultury na territorii SSSR*. Leningrad: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 30-53.
- Smirnova, G. I. 1985. Poselenie u s. Dnestrovka — pamiatnik chernolesskoi kultury na Dnestre. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 26, s. 5-29.
- Smirnova, G. I. 1993. Pamiatniki Srednego Podnestrovia v khronologicheskoi skheme ranneskifskoi kultury. *Rossiiskaia arkhologiia*, 2, s. 101-118.
- Smirnova, G. I. 1999. Eshche raz o seroi kruzhalnoi keramike iz ranneskifskikh pamiatnikov Srednego Podnestrovia. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 34, s. 44-57.
- Smirnova, G. I. 2004. Sostoianie izuchenii Zapadno-Podolskoi grupy pamiatnikov ranneskifskogo vremeni v Lesostepnoi Skifii v kontse XX veka. In: Chochorowski, J. (ed.). *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci: księga poświęcona pamięci profesora Tadeusza Sulimirskiego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, s. 409-429.
- Smirnova, G. I. 2006. Zapadno-Podolskaia grupa ranneskifskikh pamiatnikov v svete issledovaniia k kontsu XX stoletii. In: Petrenko, V. G., Iablonskii, L. T. (ed.). *Drevnosti skifskoi epokhi*. Moskva: IA RAN, s. 66-90.
- Terenozhkin, O. I. 1954. Kurgan bilia s. Glevakha. *Arkheologiia*, 9, s. 80-97.
- Tymoshchuk, B. O. 1950a. *Arkheolohichni rozvidky Chernivetskoho kraieznavchoho muzeiu v 1950 rotsi*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1950/14.
- Tymoshchuk, B. O. 1950b. *Shchodennyk Khotynskoi ekspeditsii 1950 r.* Fondy biblioteki Chernivetskoho kraieznavchoho muzeiu.
- Tymoshchuk, B. O. 1956. Arkheolohichni doslidzhennia Chernivetskoho muzeiu v 1949—1951 rr. *Arkheolohichni pam'iatky URSR*, VI, s. 205-208.
- Tymoshchuk, B. O. 1957. *Zvit pro arkhelohichni doslidzhennia Chernivetskoho kraieznavchoho muzeiu v 1957 rotsi*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1957/21.
- Tymoshchuk, B. O. 1960. *Zvit pro arkhelohichni doslidzhennia Chernivetskoho kraieznavchoho muzeiu v 1960 rotsi*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1960/23.
- Tymoshchuk, B. O. 1963. *Zvit pro robotu arkhelohichnoi ekspeditsii Chernivetskoho kraieznavchoho muzeiu v 1963 rotsi*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1963/57.
- Tymoshchuk, B. O. 1969. *Pivnichna Bukovyna — zemlia slov'ianska*. Uzhhorod: Karpaty.
- Tymoshchuk, B. O. 1970. *Arkheolohichni pam'iatky Chernivetskoi oblasti (konspekt lektsii)*. Chernivtsi.
- Tymoshchuk, B. O. 1974. *Zustrich z lehendoiu*. Uzhhorod: Karpaty.
- Timoshchuk, B. A., Vinokur, I. S. 1958. Pamiatniki epokhi polei pogrebenii na Bukovine. *Kratkie soobshcheniia Instituta arkhelohi AN SSSR*, 90, s. 73-76.
- Timoshchuk, B. A., Vinokur, I. S. 1964. Pamiatniki cherniakhovskoi kultury na Bukovine. *Materialy i issledovaniia po arkhologii SSSR*, 116, s. 186-195.
- Shovkopliias, I. H. Maksymov, Ye. V. 1952. Doslidzhennia kurhannoho mohylnyka peredskifskoho chasu na Serednomu Dnistri. *Arkheolohiia*, VII, s. 89-109.
- Shchukin, M. B. 1989. Sem sezonov Slaviano-sarmatskoi ekspeditsii. In: Smirnova, G. I. (ed.). *Itogi arkhelohicheskikh ekspeditsii Gosudarstvennogo Ermitazha*. Leningrad: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 103-114.
- Hutsal, A., Hutsal, V., Mogylov, O. 2023. Early Iron Age mound near the village Malynivtsi in Podillya. *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 2 (42), p. 109-135.
- Mogylov, O. 2013. The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios*, XVIII, p. 203-214.
- Ossowski, G. 1891. Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologiczney po Galicyi (w roku 1890). *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*, XV, s. 1-88.
- Pulaski, F. 1902. «Mogily» o nasypie kamienym w powiecie Kamienskim. *Światowit*, IV, s. 3-39.
- Sulimirski, T. 1936. *Scytowie na Zachodniem Podolu*. Lwow: Nakladem Lwowskiego towarzystwa prehistorycznego.

O. Mogylov, V. Hutsal

CULTURAL ATTRIBUTION OF THE ASSEMBLAGE NEAR THE KRUGLIK VILLAGE IN NORTHERN BUKOVINA DISCOVERED IN 1959

In 1959 the expedition of the Chernivtsi University headed by I. S. Vynokur excavated archaeological sites near the Kruhlyk village in Khotyn district of Chernivtsi region. That year the object with burnt layers was excavated.

The site was a chamber of 4.3 × 4 m. Along its perimeter there were 8 round holes connected by a narrow groove, which formed the outer perimeter of the object, enclosing it on all sides, except for the southwestern one. There the gap was traced forming the entrance to the structure from the south. The holes are 0.45—0.6 m in diameter and 0.5—0.6 m deep. They contain layers of charred wood and ash, fragments of burned clay, and stones. The ditch around the perimeter of the structure was on average 20 cm wide. Ceramic slag was cleared out of it, and a clay biconical spinning

wheel and a bronze pin were found near pit 8. In the western part of the site a part of a stone floor, 2.6×1.2 m, survived, which was damaged by plowing and paved with tiles of various shapes and sizes. The upper part of the stones is heavily burnt. A small number of burnt human bones, fragments of ceramics slagged by high temperatures, including fragments of gray clay pottery, were cleared between the stones of the floor.

In the reporting documentation, the site was interpreted as a cremation of the Cherniakhiv culture. The huge base of archaeological materials accumulated since then allows us to return to the interpretation of the Kruhlyk site today. Its structural details, such as the entrance from the south side, pole holes and a ditch around the perimeter, their size, and the use of stone, have the analogues in the early Scythian barrows of the Western Podillia group located in the Middle Dniester area. They also contain details of the funeral rite, such as the burning of a wooden tomb and cremation of the deceased.

The inventory also has analogies in Early Iron Age sites from the Middle Dniester area. Biconical spinning wheels were used here in both the Pre-Scythian and Scythian periods. A bronze pin with a mushroom-shaped top is particularly important. Such items have been found in many burial assemblages of the region in the Early Scythian period. They were also found in settlements. Gray clay dishes made on a potter's wheel are also found at these sites.

Thus, the entire set of features indicates that we deal with the remains of a destroyed barrow from the Scythian period. According to the set of grave goods, it may belong to the Archaic period and date back to the last third of the 7th — first half of the 6th century BC. A representative of a wealthy social stratum of one of the local Dniester communities could have been buried in this barrow.

Keywords: barrow, burial, Bukovyna, Western Podillia group, Scythian time, cremation, jewelry, spindle whorl.

Одержано 4.03.2024

ГУЦАЛ Віталій, кандидат історичних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна.

HUTSAL Vitaliy, Candidate of Historical Sciences, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-1122-7273,
e-mail: dpoasukam@gmail.com.

МОГИЛОВ Олександр, кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

MOGYLOV Oleksandr, Candidate of Historical Sciences, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-2400-2380,
e-mail: mogilovod@gmail.com.